

ster, hvor protokollerne ikke er standardiserede med hensyn til, hvilken geografisk lokalitet man skal anvende ved stadsangivelsen.

På trods af disse mangler er der dog ingen tvivl om, at registrene vil være en særdeles anvendelig genvej både, når der er brug for at finde frem til enkelte lån, og ved undersøgelser, der omfatter større grupper af pantelån fordelt efter f. eks. sociale eller geografiske kriterier. Registret har desuden medtaget de oplysninger, der er relevante, ikke blot med hensyn til registeranvendelsen, men tillige til en række andre formål, hvilket må anses for at være særdeles væsentligt, da det øger anvendeligheden og kan gøres med mindre bekostninger, når det sker samtidig med indkodningen af de øvrige oplysninger.

Det foreliggende register er som nævnt kun tænkt som et forsøg, og et væsentligt spørgsmål må da blive, om man skal gå videre ad den vej, eller sagt på en anden måde, om omkostningerne ved overføringen til magnetbånd står i et rimeligt forhold til den nytte, man har af at have oplysningerne i den maskinlæsbare form.

Såfremt registret alene er tænkt brugt, som det her er publiceret, er det sandsynligt, at registrene kunne være lavet manuelt for de samme udgifter, måske endda billigere, hvis den virkelige udgift til edb-tid medregnes, ikke mindst i betragtning af, at der allerede findes et samtidigt geografisk register. Er der derimod tale om, at man hyppigt ønsker at gøre brug af de fremstillede magnetbånd for at trække nye kombinationer af oplysninger frem, vil dette kunne gøres med meget små ekstraudgifter, og nytten af at overføre et givet materiale til magnetbånd vil da stige betydeligt.

Overvejelser af denne art om nytte og omkostninger bør være de grundlæggende faktorer ved overvejelser om yderligere anvendelse af edb som dokumentationsmedium for arkivmateriale. »Edb-tærskelen« vil formentlig tidligst blive overskredet for relativt store og hyppigt anvendte materialer af enstype-sager, men man skal dog tillige gøre sig klart, at »enkeltopslag« på magnetbånd kan være ret bekostelige, såfremt der kræves kort ekspeditionstid, og de arkivalier, der vil opnå de bedste resultater med, vil derfor nok være sådanne, der hyppigt anvendes ved større forskningsprojekter eller til administrative formål, mens arkivalier, der mest anvendes til slægtshistoriske eller andre mindre omfattende undersøgelser, vil have en højere tærskelværdi, fordi der til disse formål formodentlig alene kan gøres brug af færdige registre.

Hans Chr. Johansen

RIBE RÅDSTUEDOMBØGER 1527–1576 OG 1580–1599. *Udgivet af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Ved Erik Kroman. Under tilsyn af Aksel E. Christensen og Kristian Hald. København 1974, XI + 264 s. Kr. 48,30, indb. 57,50.*

I serien »Ældre danske rådstueprotokoller og bytingbøger« er Jylland nu også repræsenteret, i overensstemmelse med Kildeskriftselskabets oprindelige plan, der

går ud på at udgive retsprotokoller fra repræsentative købstæder i de forskellige landsdele, konkret Malmø, Helsingør og Ribe. Af disse tre købstæder adskiller Helsingør sig fra de to andre ved ikke at have landstingsret, idet denne efter forordningen af 6. juni 1586 var forbeholdt København, Malmø og Ribe. For perioden 1586 ff. er Malmø og Ribe således i denne henseende ikke egentlig repræsentative for alle danske købstæder, men netop karakteriseret ved at være noget mere end de øvrige byer. På den anden side har de tre valgte byer den fordel, som også fremhæves i indledningen (s. IX), at der er bevaret retsprotokoller tilbage til reformationstiden eller endda længere tilbage.

Det kan ofte være vanskeligt at drage et skarpt skel mellem rådstueretternes og bytingenes sagsområder, og dette bliver ikke lettere ved, at det var almindeligt at indføre sager fra rådstueretten og bytinget i én og samme protokol, sådan gjorde man f. eks. i Helsingør helt til 1612. I Ribe har man derimod i selve protokolførelsen meget tidligt draget skellet, idet den foreliggende udgave går tilbage til 1527 og kun omfatter rådstuerettens protokoller. Det fremgår ikke, hvorvidt Kildeskriftselskabet har tænkt at fortsætte med de bevarede Ribe bytingsprotokoller fra det 16. århundrede. Det fremhæves i indledningen til udgaven af rådstuedombøgerne, at disse giver et rigt og broget billede af livet i en købstad, og det var ud fra dette synspunkt i og for sig naturligt at komplettere billedet med bytingsprotokollerne.

Dommen mellem borgmester Hans Faninger og Christen Nielsen (s. 117–122) kan tjene til at vise, hvordan de to protokolrækker supplerer hinanden. 1581 stævnes de to nævnte personer til rådstueretten angående deres trætte, der drejede sig om Christen Niensens ærerørige beskyldninger mod Faningers hustru Karen. Det fremgår af rådstuedombogen, at sagen havde været behandlet ved bytinget i 1577; og her har vi mulighed for at følge den, idet David Grønlund i sin »Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker« (s. 14–20) gengiver sagen. Beskyldningerne mod Karen Faninger gjaldt trolddom; Christen Nielsen skulle i 1581 have sagt til en slægtning af Karen: »gack hiiem din øgfbaar [ø:rakker] och tag din morsøster, thend trold kuone, ware.« Går man til bytingsprotokollen, erfarer man, at sagen udsprang af en anden trolddomssag, sagen mod Maren Præk-Faders, og at sidstnævnte og Christen Nielsen havde talt om, at Karen Faninger nok var troldkone – altså det i trolddomssager ofte kendte fænomen, at én beskyldning for trolddom medfører en anden. De to udgaver supplerer hinanden, idet Grønlunds udgave af sagen 1577 ender med, at Christen Nielsen må gøre afbigt; man får således ikke slutningen på affæren; til gengæld får man i udgaven af rådstuedombogen ikke begyndelsen, som er refereret her.

Trolddomssager er dog en undtagelse i disse retsprotokoller, kun et mindretal af sagerne er straffesager. Udgaven giver ikke mindst et indblik i byens økonomiske forhold og er herudover rig på detaljer vedr. det daglige liv, både dets materielle sider og datidens forestillingsverden. For sprogforskere må udgaven være kærkommen, da teksten er gengivet bogstavret. For den, der ikke er specialist i gammelt dansk sprog, er listen med ordforklaringer nyttig.

For lokalhistorikeren er udgaven selvsagt værdifuld, idet man ved gennemlæsningen får præsenteret et stort persongalleri samt en lang række små og store begivenheder i byens historie, blandt de store f. eks. den omfattende ildebrand i september 1580, der optager 9 sider i den trykte tekst og i sig selv er spændende læsning.

Om selve udgivelsesprincipperne kan blot anføres, at de repræsenterer en meget høj standard; bedre kan det vist ikke gøres.

Manglen på et sagregister er dog et savn, som kun delvis afhjælpes ved, at listen med ordforklaringer giver sidehenvisninger. Nyttige hjælpemidler ud over ordforklaringerne er forklaringen på møntbetegnelser samt fortegnelsen over øvrighedspersoner, som i modsætning til den tidligere udsendte Helsingør stadsbog også medtager lensmændene. I lensmandsfortegnelsen har der desværre indsnegget sig en enkelt fejl: lensmanden 1554–57 hed ikke Peder Bille, men Peder Bild. – Udgaven slutter med et omfattende person- og stednavneregister.

Susanne Krogh Bender

ÅRHUS DOMKAPITELS JORDEBØGER I. JORDEBØGERNE 1600–1663, II. KAPITLET'S JORDEGODS 1536–1600, III. DE MIDDELALDERLIGE JORDEBØGER. *Udgivet af Landbohistorisk Selskab. Ved Poul Rasmussen. Under tilsyn af C. A. Christensen. København 1972–75. 200 s., 116 s. og 108 + 3 s. Kr. 144 (for medl. af historiske foreninger kr. 120).*

I rækken »Kilder til Kirke- og Præstegodsets Historie« foreligger nu Århus kapitels jordebøger for en periode på 350 år, nemlig fra 1313 til 1663, d. v. s. indtil tre år før kapitlet i praksis blev ophævet.

Udgaven af de forskellige jordebøger følger samme skema. Efter en indledning med redegørelse for kilderne følger selve teksten, herefter bringes fyldige kommentarer, hvori kapitlets og de enkelte beneficiers godshistorie behandles tillige med landgilde, gæsteri, inkorporerede kirker, provstekorn m. v. Der er i alle tre bind – hvoraf bind II og III er indbundet sammen – stedregister samt personregister, som dog ikke medtager fæsternes navne.

Jordebøgerne er udgivet i omvendt kronologisk rækkefølge, og bind I, omfattende tiden 1600–1663, omtales derfor også først her. Udgiveren behandler i indledningen dateringen af de forskellige jordebøger og argumenterer for, at jordebøgerne A og B går tilbage til et fælles tabt forlæg fra o. 1600. Jordebogen B (R. A. Københavns Universitets arkiv. 18.09. 01. Regnskaber m. m. over nådensåret af kapitlerne 1621–94, gl.sign.: reg. 175 nr. 510) dateres til 1643–45; argumentationen herfor, der i øvrigt forekommer overbevisende, er udgiveren dog ikke den første til at fremføre. Allerede J. H. Schlegel kom o. 1780 i indledningen til sin afskrift af jordebogen B (Ny kgl. saml. 753 fol.) ud fra nogenlunde samme præmisser til det resultat, at jordebogen er fra 1644 eller 1645.